

واکاوی خروجی زنگ‌های انشا و آیین نگارش در مدارس

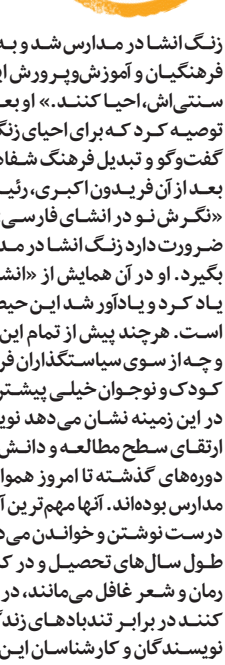
زنگ‌هایی که به صدادر نمی آیند

آزاده صالحی

خبرنگار گروه پرونده

اینکه دیگر درس مستقلی به نام «انشا» در مدارس وجود ندارد. این درحالی بود که مهر سال ۹۲ حسن روحانی، رئیس‌جمهور در آیین بازگشایی مدارس در ماه مهر، خواهان ایجاد به‌زبان مسا له اشاره کرد که «درخواست من از فرهنگیان و آموزش‌وپرورش این است که زنگ انشا را البته نه به معنای سنتی اش، احیا کنند.» او بعد از نواختن زنگ مدارس در سال ۹۲ به معلمان توصیه کرد که برای احیای زنگ‌های انشا و کتابخوانی در مدارس و ایجاد زنگ گفت‌وگو و تبدیل فرهنگ شفاهی به فرهنگ کتبی در نظام کشور تلاش کنند.

بعد از آن فریدون اکبری، رئیس مرکز زبان و ادبیات کشور هم در همایش «نگرش نو در انشای فارسی» که در همان سال برگزار شد، تاکید کرد که ضرورت دارد زنگ انشا در مدارس مورد توجه جدی معلمان و خانواده‌ها قرار بگیرد. او در آن همایش از «انشا» به‌عنوان یکی از مهم‌ترین سرفصل‌های درسی یاد کرد و یادآور شد این حیطه به‌رغم پراهمیت بودن همچنان مغفول مانده است. هرچند پیش از تمام این بحث‌ها، چه از جانب مسئولان رده بالای دولتی و چه از سوی سیاستگذاران فرهنگی و دغدغه‌مند، نویسندگان حوزه ادبیات کودک و نوجوان خیلی پیشتر از آن‌به این نکات اشاره کرده بودند. جستارها در این زمینه نشان می‌دهد نویسندگانی که تمام هم‌وغم خود را وقف و صرف ارتقای سطح مطالعه و دانش عمومی جامعه، به‌ویژه نوجوانان کرده‌اند، از دوره‌های گذشته تا امروز همواره نگران مقفود ماندن درسی به نام «انشا» در مدارس بوده‌اند. آنها مهم‌ترین آسیب غیبت درس انشا در مدارس را نیاموختن درست نوشتن و خواندن می‌دانند و بر این باورند کودکان و نوجوانانی که در طول سال‌های تحصیل و در کنار مطالعه دروس خود از خواندن کتاب‌های رمان و شعر غافل می‌مانند، در آینده نمی‌توانند مهارت‌های اجتماعی را کسب کنند در برابر تندبادهای زندگی از پای درمی‌آیند. در این پرونده با کمک نویسندگان و کارشناسان این حوزه به آسیب‌شناسی پرداخته‌ایم.

یادداشت

مدارس خالی از خلایقیت و هزارویک راه نرفته

محمد شا یوسفی نویسنده کودک و نوجوان

به نظر می‌رسد یکی از دلایلی که در سال‌های اخیر به زنگ انشا و اصولاً «مطالعه» در مدارس اهمیتی داده نمی‌شود، به این خاطر است که آموزش و پرورش به‌عنوان نهادی آموزشی و تصمیم‌گیرنده در این زمینه سردرگم است و به دلیل حاکم بودن ساختار سنتی، معلم‌محور و کتاب‌محور عملانمی‌تواند در این زمینه کاری‌آزپیش‌ببرد. تردیدی نیست که فقدان زنگ‌های انشا و مطالعه کتاب‌های غیردرسی که پیش‌تر در برخی مدارس از آنها به‌عنوان زنگ «خواندن» یاد می‌شد، می‌تواند به مرور زمان آسیب‌های جدی را به پیکره آموزش و پرورش و از همه مهم‌تر نسل جوان وارد کند. درواقع نبود این زنگ‌ها در مدارس، صرف‌نظر از اینکه به‌شکافتدن ریشه‌های خلایقیت کودکان و نوجوانان منجر می‌شود، نمی‌تواند بستری را فراهم کند تا امیدوار باشیم بعد از سپری کردن دوران مدرسه، مهارت‌های اجتماعی را به خوبی دریافته‌اند. درحالی که تجربه ثابت کرده، مطالعه کتاب‌های غیردرسی که عمدتاً بر خواندن رمان و داستان و شعر متکی است، می‌تواند ذهنیت نوجوانان را نسبت به آنچه در آینده پیش‌روی آنها قرار می‌دهد، گسترش دهد. ولی امروز از برآیند عملکردهای آموزش‌وپرورش اینطور به نظر می‌رسد که تاکید آن بیشتر بر آموزش صرف مکانیکی و تهی از خلاقیت و پرورش استعدادهاست. امروز درحالی‌از اینکه به زنگ‌های انشا و مطالعه صحبت می‌شود که بارها در مواجهه با دست‌اندرکاران مدارس به این نتیجه رسیده‌ایم، خودشان هم به آن شکلی که شایسته است درباره مزایا و محاسن این زنگ‌ها چیزی نمی‌دانند. در این زمینه همیشه برایم این سوال مطرح بوده است که حذف زنگ انشا در مدارس ناشی از ارائه کدام نظر به‌پرداز و تئورسین بوده است؟ اصلاًاین گروه از نظربه‌پردازان برای بود یا نبود این دونزنگ چه تمهیداتی اندیشیده‌اند؟ مساله تاسف‌بار این است که از سال‌های گذشته تا امروز، کمتر دیده‌ایم آموزش و پرورش نسبت به چنین مقوله‌هایی به آسیب‌شناسی جدی یا پژوهش میدانی بپردازد. با وجود آن که آموزش‌وپرورش می‌تواند در این زمینه‌ها از همیاری و مشورت نویسندگان و اهالی فرهنگ استفاده کنند، ولی همیشه شاهد چنین فاصله‌ای بوده‌ایم و دست‌اندرکاران آموزش و پرورش از مسئولان رده‌بالا تا مدیران اجرایی در مدارس، به‌رغم امکاناتی که در این وادی وجود داشته، تمایلی به پیرکردن این فاصله نداشته‌اند. طبیعی است تا زمانی که تغییرات اساسی در شیوه‌های آموزش و پرورش ایجاد نشود و این سیستم سنتی به‌روز نشود، نمی‌توان به جافتادن زنگی مثل انشا یا مطالعه در مدارس امیدوار بود. تجربه گذشت دوران ثابت کرده اغلب معلمان در نظام آموزشی از زنگ انشا و آیین نگارش به‌عنوان زنگ‌هایی برای تدریس مضامعف دروسی چون فیزیک و شیمی استفاده می‌کرده و می‌کنند و نفس و ماهیت اصلی زنگ‌های انشا همیشه مغفول می‌مانده است. اگرچه در اغلب موارد کارکردهای هنر و ادبیات در مقایسه با سایر حیطه‌های آموزشی در انزوا باقی می‌مانده و بیشتر به دروس دیگر در مدارس اهمیت داده می‌شده است.

نگاه

راهکارهایی برای حل یک مشکل

علی زرافشان معاون متوسطه

برای آنها به شمار برود. در سال ۱۳۸۴ برای اولین بار کتاب «بخوانیم» از سوی آموزش‌وپرورش در چارت درسی دانش‌آموزان قرار گرفت و باعث شد مشکلات و ضعف‌هایی که ممکن است دانش‌آموزان در این زمینه با آن روبه‌رو شوند تا حدود زیادی به‌یمن مطالعه این کتاب ساماندهی شود. این درحالی است که تا پیش از تدوین و انتشار چنین کتابی، درس انشا کاملاًمتکی به سلاقی و علایق شخصی معلمان در مدارس بود و شکل هدفمندی را دنبال نمی‌کرد. ولی کتاب «بنویسیم» بعد از انتشار کاستی‌ها را جبران کرده است. برخی به این مساله اشاره می‌کنند که تمرکز نظام آموزشی و خانواده‌ها بر کنکور باعث شده دروسی مثل انشا و آیین نگارش در مقایسه با دیگر دروس کم‌رنگ جلوه کنند که البته این حرف تا حدودی درست است. درواقع این مساله، امروز مبدل به آسیبی جدی در آموزش و پرورش شده که راهکارهای زیادی را برای مرتفع کردن آن طلب می‌کند. با این حال آموزش و پرورش همواره در تلاش بوده نسبت به تقویت مهارت‌هایی چون خواندن، نوشتن و گوش دادن بپردازد. طبیعی است آموزش و پرورش هم مانند سایر نهادهای ذی‌ربط دغدغه دارد تا به سهم خود در گسترش و ارتقای فرهنگ کتابخوانی در جامعه‌تاثیر گذار باشد. منتهی یکی از کارهایی که در این زمینه به آن توجه دارد، در نظر گرفتن پیش‌فرضی به نام خواندن است.

یادداشت

سلیقه‌ای برخورد نکنیم

محمدرضا نیک‌نژاد دبیر آموزش و پرورش

شاید به‌ظاهر زنگ انشا حذف شده، ولی ادبیات امروز در برخی پایه‌های آموزشی وارد و با آن تلفیق شده است. به بیان ساده‌تر، درحال حاضر دیگر مشکل این نیست که درس انشا حذف شده یا نه، مهم این است اگر هم وجود دارد دیگر مثل گذشته به‌عنوان زنگی مستقل در مدارس وجود ندارد. طبعاً خروجی و برآیندی هم که از ماحصل این درس انتظار می‌رود، کم‌رنگ‌تر است. این که زنگ انشا در شرایط کنونی در برخی پایه‌های آموزشی به کلی مغفول مانده، یک بحث است و اینکه برخی معلمان با این درس به شکل سلیقه‌ای برخورد می‌کنند بحث دیگری است. نقصان در حیطه زنگ انشا در حالی صورت گرفته که در سال‌های اخیر، رئیس‌جمهور محترم به هنگام نواختن زنگ مهر از آن به‌عنوان مقوله‌ای مهم یاد کرده و خواسته بود زنگ‌هایی مثل انشا، گفت‌وگو و کتابخوانی در چارت برنامه درسی مدارس گنجانده شود که البته در عمل چنین اتفاقی نیفتاد. درحال حاضر به‌عنوان دبیری که ۲۵ سال از عمر خود را صرف تدریس در آموزش و پرورش کرده‌ام، می‌بینم به زنگ انشا از سوی مسئولان وقعی نهاده نمی‌شود، درواقع از رهگذر نگاهی کلی به سیستم آموزشی در ایران، می‌توان اینطور نتیجه گرفت که نه‌فقط زنگ انشا که زنگ کتابخوانی در مدارس قربانی شده است. علی‌رغم شعارهای سیاستگذاران فرهنگی نسبت به تقویت کتاب و کتابخوانی که در سال‌های اخیر شاهد آن بوده‌ایم، ولی اصلاً به این وادی توجهی نشده است.

۳۰

براساس آمارهایی که ارائه شده است امروز ۲۰ درصد دانش‌آموزان در مدارس پیش از آنکه به مطالعه کتاب‌های غیر درسی تمایل داشته باشند، ترجیح می‌دهند از تبلت و آیفون یا گوشی‌های هوشمند استفاده کنند. همین‌طور طبق پژوهش‌هایی که به عمل آمده است، فقط ۵ درصد دانش‌آموزان به خواندن کتاب کاغذی می‌پردازند، هرچند هنوز برخی کارشناسان براین باورند با وجود ورود تکنولوژی و افزایش یافتن شبکه‌های اجتماعی، کتاب کاغذی بهتر ین روش برای مطالعه است و عملاً جایگزین دیگری برای آن وجود ندارد. با این حال، کتاب کاغذی امروز رقبای زیادی پیدا کرده است. در یک کلام می‌توان گفت بروز همه این مسائل منجر به بی‌مهری به بار همیشه‌مهربان شده است.

۴۸

یکی از پارامترهایی که در جریان این آمارگیری مورد توجه واقع شده بود شغل والدین افراد بوده است. در این بین، مشاغل زیادی مورد واکاوی قرار گرفته و براساس آن آمارهایی ارائه شده افزایش و کاهش سطح مطالعه بین کودکان و نوجوانان سنجیده شده است. بیشترین آمار مطالعه بین دانش‌آموزان متعلق است به کسانی که ۴۱ درصد پدران آنها مشاغل آزاد، ۱۷ درصد پدران‌شان کشاورز، ۸ درصد پدران آنان روحانی، ۳ درصد پدران‌شان فرهنگی و ۱۵ درصد پدرانی که بازنشسته بوده‌اند. یعنی در مجموع ۸۴ درصد دانش‌آموزان تحت تأثیر سطح سواد پدران‌شان قرار می‌گیرند. بیشترین آمار مطالعه بین دانش‌آموزان متعلق به کسانی است که پدران‌شان یا اصولاً والدین آنها فرهنگی بوده‌اند.

۵۱

آمارها در سال‌های اخیر نشان می‌دهد اغلب مدارس کشور از کتابخانه‌های به‌روز برخوردار نیستند تا بتوان انتظار داشت نوجوانان از کتابخانه برای ارتقای سطح مطالعه و مبادله کتاب استفاده کنند. درواقع از دهه ۸۰ به بعد فقط ۱۵ درصد مدارس دارای کتابخانه بوده‌اند. در این بین ۴۲ درصد مدارس، به لحاظ مکانی، قابلیت گنجاندن کتاب‌های غیر درسی را نداشته‌اند، اما فضای مناسب برای جانیابی این کتاب‌ها نداشته‌اند. همچنین در برخی مدارس هم ۳۲ درصد فضای کتابخانه‌ای تعبیه شده، ولی عملاً کتابی که برای دانش‌آموزان مفید واقع شود به چشم نمی‌خورد. نکته قابل تاسف اینکه ۲۰ درصد مدارس کشور نیز به‌طور کلی از داشتن کتابخانه بی‌بهره هستند.

۳۱

هر چند آمارها در سال‌های اخیر نسبت به سرانه مطالعه کاهش یافته و پژوهشگرانی که در این زمینه به تحقیق و تفحص پرداخته‌اند به این نتیجه رسیده‌اند که هرچه سن افراد در جامعه کنونی کمتر باشد، آمار مطالعه کتاب‌های متنوع در آنها کاهش می‌یابد، با این حال نهادهایی مثل نهاد عمومی کتابخانه‌های کشور با همیاری ارگان‌هایی چون اداره کل کتابخانه‌های عمومی در ۳۱ استان تمهیداتی در این زمینه اندیشیده‌اند تا کتابخوانی به‌رغم مشکلات فراوانی که در جامعه ما دارد تا حدودی مرتفع شود. یکی از این راهکارها برگزاری مسابقات مکتوب کتابخوانی در مدارس پایتخت و اقمی نقاط کشور با هدف ترویج فرهنگ مطالعه غیر درسی است.

الگوهای غیر سودمند

نمونه‌هایی از آثار شاخص و برجسته‌ای چون «بینوایان»، «پیرمرد و دیا» و... در مدارس ارائه شده اما الگو قرار دادن چنین آثاری برای دانش‌آموزانی که تازه در مرحله یادگیری نوشتن هستند، سودمند که نیست هیچ، بلکه مضراتی هم در پی دارد. آکا ش دست‌اندرکاران آموزش و پرورش برای تالیف چنین کتابی به نکاتی که به اجمال اشاره کردم، توجه می‌کردند تا کتاب حاضر در جایگاه کتاب درسی برای دانش‌آموزانی که به نوشتن علاقه دارند، مفیدتر واقع شود.

عدم همخوانی با شرایط سنی

درواقع این کتاب به جای آنکه پیش از هر چیز به قدماتی درباره اصول نوشتن بپردازد به مباحث دیگری پرداخته که دانستن آنها برای دانش‌آموزان بی‌فایده است چون اصول نوشتن را نیاموخته‌اند. مساله دیگر همان‌طور که اشاره کردم این است که در تدوین کتاب‌ها هرگز از مشاوره نویسندگان کودک و نوجوان کمک گرفته نمی‌شود. درحالی که نهادهای موازی مانند کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان در حال حاضر، کلاس‌هایی را تحت‌عنوان آموزش نویسندگی برگزار می‌کنند و قطعاً می‌توانند راهنمای خوبی به مدارس در این زمینه باشند. مساله دیگر این است چنین کتابی درحالی شکل گرفته که وقتی آن را ورق می‌زنیم، متوجه می‌شویم حتی در این‌باره از شیوه‌های آموزشی کشورهای دیگر مثل فرانسه برای تقویت نوشتن هم استفاده نشده است.

یک توصیه بی پاسخ

حسن روحانی، رئیس‌جمهوری در آغاز سال تحصیلی ۹۲ و به صدا درآوردن زنگ مهر، به اهمیت پرداختن به زنگ انشا و اصول کتابخوانی اشاره کرد. این گفته با استقبال اهالی فرهنگ روبه‌رو شد و خوشحال شدیم که ضرورت گنجاندن این مباحث در مدرسه درک شده است. اما به مرور زمان و به‌رغم توصیه روحانی، عملاً اتفاقی در این زمینه نیفتاد. اگرچه حوزه فرهنگ در سال‌های اخیر دستخوش مشکلات زیادی شده است.

تایم لاین | چگونه انشا بنویسیم

